

SOSYAL SERMAYENİN BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİSİ

REGIONAL DEVELOPMENT IMPACT OF SOCIAL CAPITAL

Dr. Ayten YAĞMUR¹

aytenymr@gmail.com

ÖZ

Sosyal sermaye, sosyal ilişkilerin iktisadi faaliyetleri nasıl etkilediği ile ilgilenen bir kavramdır. Sosyal sermaye kavramı disiplinler arası bir özelliğe sahip olduğu için literatürde birçok tanımı bulunmaktadır. Sosyoloji, iktisat, işletme, siyaset bilimi disiplinlerinde sosyal sermaye kavramı ile ilgili birçok araştırma yapılmaktadır. Bu çalışmada, farklı bilimsel disiplinlerde ele alınan sosyal sermaye kavramının ekonomik kalkınma açısından ele alınması amaçlanmaktadır. Bu amaçla sosyal sermayenin ekonomik kalkınmayı nasıl etkileyebileceği, sosyal sermayeden kaynaklanan ekonomik kalkınmaya ilişkin sonuçlar, ortaya çıkan politikalar açıklanmaktadır. Son zamanlarda sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma konusuna olan ilgi artmıştır ve konuyla ilgili oldukça geniş bir yazın oluşmaya başlamıştır. Bununla birlikte sosyal sermayenin farklı tanımlarının olması, göstergeleri açısından tam bir uzlaşmaya varılamaması bu çalışmanın önemli bir sınırlılığı olarak ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal sermaye, güven, bölgesel kalkınma

ABSTRACT

Social capital is a concept that is interested in how the social relationships affect the economic activity. Due to the concept of social capital having an interdisciplinary characteristic, there are various definitions of it in the literature. Many studies are conducted in the disciplines of sociology, economics, business management and political science. This study is intended to be addressed in terms of economic development, social capital concepts discussed in different scientific disciplines. For this purpose, how it may affect the economic development of social capital, social capital arising from the results of economic development, describes the policy emerged. Recently, social capital and economic development has increased interest in the subject and began to form a fairly extensive literature on the subject. However, to have different definitions of social capital indicators for the failure to reach a full consensus is emerging as an important limitation of this study.

Key Words: Social Capital, trust, regional economic development

GİRİŞ

Sosyal sermaye kavramı disiplinler arası bir niteliğe sahip olduğu için üzerinde literatürde birden fazla tanımlama yer almaktadır. Sosyal sermaye kavramı sosyoloji, iktisat ve siyaset bilimlerinin üzerinde durulduğu ve diğer sermaye türlerine göre daha yeni olan bir kavramdır. İktisatçılar, 1990'lı yıllardan itibaren sosyal sermayeyi uygulamalı ve teorik çalışmalarda incelemeye başlamışlardır.

“Sosyal sermaye” kavramını ilk olarak Lyda Hanifan, 1916 tarihli eğitim alanındaki çalışmasında kullanmıştır. Sosyal sermaye kavramının kazandığı popülerite Robert Putnam'ın büyük ilgi gören “Making Democracy Work” çalışmasıyla devam etmiştir. Sosyal sermayenin, toplumu oluşturan bireylerin ortaklaşa hareket edebildikleri ve iş yapabildikleri kültürel düzeyi hazırlayan bir birikim olduğu söylenebilir.

Kalkınmışlık düzeyini ölçmek sadece fiziki ve finansal sermaye birikimi ile olmamaktadır. Klasik iktisat anlayışına göre üretim faktörleri; emek, sermaye, doğal kaynaklar ve müteşebbistir. Fakat bu faktörlerle gelişmişlik düzeyi tam anlamıyla açıklanamamakta, ülkelerarası kalkınmışlık düzeyleri arasındaki farkın nedeni ise tam olarak anlamlandırılmamaktadır. Buradan hareketle ülkelerin kalkınmışlık düzeyini ölçme ve değerlendirmede sadece fiziki sermaye birikimine bakmak yanıltıcı ve yetersiz olacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Böylece sermayenin fiziksel ve finansal formlarına ek olarak, öncelikle beşeri yeteneklerin ve eğitimin de bir sermaye çeşidi olarak kabul edilmeye başlaması ile birlikte sermaye kavramının sınırları da genişlemiştir ve beşeri sermaye kavramı ortaya çıkmıştır. Daha sonra güven, işbirliği, karşılıklı bağımlılık gibi, “sosyal sermaye” adıyla yeniden keşfedilen insan topluluklarının sosyal ve ekonomik

1. Sosyal Sermayenin Tanımı

Sosyal sermayenin kavramına ilişkin literatürde çok sayıda tanımla karşılaşılmaktadır. Bunun nedeni ise, disiplinler arası araştırılan bir konu olmasıdır. Sosyal sermaye kavramı sosyal bilimlere ait olan “sosyal” ve ekonomiye ait olan “sermaye” kavramlarının birleşmesi ile oluşmuştur. Sosyal sermayenin anlam belirsizliğine rağmen genel anlamda bireysel mülkiyetten çok gruba ait olan ilişkiler içeriği olarak anlaşılmaktadır. Sosyal sermaye toplumun tümüne mülk edilmelidir. Yani bir kişi ya da gurubun elinde değildir. Sosyal sermaye diğer sermaye türlerini tamamlayıcı nitelikte de olabilmektedir. Ayrıca diğer sermaye türlerinde olduğu gibi gruplar arası rekabeti içermez ve kullanım ile azalmaz (KOSGEB, 2005: 11).

Sosyal sermaye teriminin birbirine kimi zaman benzeyen kimi zaman birbirinden oldukça farklı tanımlarının ortaya atılmış olması, kavram olarak sosyal sermayenin çok boyutlu ve disiplinlerarası bir teori olarak ortaya çıkmasından

kaynaklanmaktadır. Bu noktada da, bağlı bulunduğu disipline dayanarak yazarların sosyal sermaye yaklaşımı farklı olmuş ve kavramı farklı noktalara odaklanarak çeşitli düzeylerde değerlendirmişlerdir.

Sosyal sermaye kavramından, Max Weber 1905 yılında “Protestanlık Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu” dolaylı olarak bahsedilmiştir (Tüysüz, 2011: 9). Max Weberden sonra sosyal sermaye kavramı geniş bir şekilde sosyolog Hanifan tarafından ele alınmıştır. Hanifan 1916 tarihinde Batı Virginia’daki okul sisteminin değerlendirilmesinde bu kavramı kullanmış, Hanifan’ın tanımlamasına göre sosyal sermaye iyi niyet, dostluk, arkadaşlık, yani bireyler arası ilişkiler olarak tanımlamıştır.

Sosyal sermaye günümüzde fiziki ve beşeri sermaye ile birlikte anılmaya başlamıştır. Fiziki sermaye üretimde kullanılan her türlü makine teçhizat, gayrimenkul, donanım ve üretimin alt yapısıdır. Beşeri sermaye iktisadi faaliyetlerle alakalı olarak kişinin sahip olduğu bilgi, beceri ve diğer niteliklerin geliştirilmesi ile biriktirilebilmektedir (Yumuşak-Bilen, 2000: 77). Beşeri sermayenin güçlendirilmesi insana yönelik yapılacak yatırımın artırılmasına bağlıdır. İnsanların daha yüksek eğitim seviyesine sahip olması, daha sağlıklı bir yaşam sürmesi onların verimli üretim yapabilmelerini sağlamaktadır. Kalkınmada sadece fiziki sermaye stokuna yapılacak yatırım yeterli değildir.

Dünya Bankası, OECD gibi organizasyonlar ise kavramla ilgili önemli araştırmalar yapmaktadır. Dünya bankası sosyal sermayeyi; “ortak işbirliğini mümkün kılan normlar ve ağlardır”. şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımda da ortak işbirliği için normların ve ağların ön planda olduğu görülmektedir. Normlar ve ağlar: toplumun sosyal etkileşimlerinin nicelik ve niteliği şekillendiren kurumlar, ilişkiler ve gelenekler olarak tanımlamaktadır yapılan araştırmalar sosyal bağlılığın, toplumda ekonomik kalkınmanın sürdürülebilmesi için önemi olduğunu göstermektedir. Ekonomik işbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ise sosyal sermayeyi; “Birlikte çalışma ve yaşamayı mümkün kılan bireyler arası ilişki ağları ve karşılıklı anlayış duyguları gibi yapısal ve psikolojik unsurlardır” şeklinde tanımlamaktadır.

KOSGEB sosyal sermayeyi sosyolojik anlamda, ekonomik kalkınmaya etkileyen toplumsal normlar, kurallar, ağlar, iletişim ve karşılıklı güven olarak tanımlamaktadır (KOSGEB, 2005: 35).

1.2. Sosyal Sermayenin Kavramının Öncü İsimleri

Literatürün temelini oluşturan üç yazar sosyal sermayeyi tanımlamışlardır. Bourdieu, sosyal sermayeyi elit bir grup tarafından birlikte buldukları kişilere karşı yarış içindeyken kullanılan bir değer olarak görerek sosyal sermayeyi bir yönü ile ele almış ve Marksizmin kaynaklara ulaşmadaki eşitsizlik sorunu üzerine odaklanmıştır.

Sosyal sermaye kavramı ile ilgili literatürdeki pek çok çalışma Boordieu'nun tanımları üzerinden şekillenir. Sermaye kavramını toplumsal dünyayı anlamada kullanılabilecek en önemli araçlardan birisi olarak ele alan Bourdie'ya göre, sermayeyi anlamadan toplumsal dünyayı anlamak mümkün olmamaktadır. Toplumsal dünyayı anlamak için de sermayenin yalnızca ekonomik teori tarafından genel kabul gören biçimlerini anlamak yeterli olmamakta, sermayenin bütün çeşitleriyle anlaşılması gerekmektedir (Smith and Kulynych, 2002: 155).

Coleman, bireylerin kendi çıkarlarını sürdürebilmek adına rasyonel davrandıkları fikrini kabul etmiş ve sosyal sermayenin göreceli olarak dezavantajlı olanlara da bir kaynak olarak hizmet ettiğini belirtmiştir. Putnam, sosyal sermayenin bölgesel seviyede demokratik kurumlar ve ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini açıklamaya çalışmaktadır. Putnam, Coleman ile hemen hemen aynı sosyal sermaye tanımını yaparken, kavramın düzeyini belirlemeye dönük bir ölçek de geliştirmiştir. Putnam sosyal sermayeyi, toplumun verimliliğini eşgüdümlemiş eylemleri kolaylaştırmak suretiyle artırabilecek güven, normlar ve ağlar gibi toplumsal örgütlenme özellikleri olarak tanımlamaktadır. Bu durumda sosyal sermaye, güven, karşılıklı şebekeler, iletişim ağları, birlikler, birlik ve grup üyeliği, sosyal normlar ve ortak faaliyetler şeklinde tanımlanmaktadır (Tüylüoğlu, 2006:16).

1.3. Sosyal Sermayenin Düzeyleri

Sosyal sermaye düzeylerine göre makro ve mikro olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Sosyal sermayeyi “kamu malı” olarak görenler, bu olguyu makro düzeyde incelemiş; buna karşın sosyal sermayeyi “özel mal” olarak görenler ise sosyal sermayeyi mikro düzeyde incelemişlerdir.

1.3.1. Makro Düzeyde Sosyal Sermaye

Makro düzeyde sosyal sermaye, şirketlerinin faaliyet gösterdiği kurumsal yapıyı içermektedir. Sosyal sermaye çerçevesinde makroekonomik ortam yani ekonomik aktörlerin iş yaptıkları ortam düzlemine bakılmaktadır (Erselcan, 2009: 252).

1.3.2. Mikro Düzeyde Sosyal Sermaye

Mikro düzeyde sosyal sermaye, birey ve grupların sermayesidir. Bilinçsel ve yapısal olarak ikiye ayrılmaktadır. Bilinçsel sosyal sermaye; güven, karşılıklılık ve dayanışma gibi değerleri kapsamaktadır. Yapısal sosyal sermaye ise; yatay örgütler, ilişki ağlarını ve yerel düzeydeki kurumların etkinliklerini kapsamaktadır.

1.4. Sosyal Sermayenin Türleri

Sosyal Sermayenin kavramını tanımsal farklılıkların yansın türleri açısından da değişik şekillerde sınıflandırılmış. Harvard Üniversitesi Ekonomi ve Yönetim Bölümü'nün başkanı olan Porter sosyal sermaye türlerinin kişilerin yaşamında ki yerini anlatmak için çeşitli benzetmelerden faydalanmıştır. Porter'ın sermaye türlerini örneklemesine göre, ekonomik sermaye insanların banka hesaplarındadır, beşeri sermaye beyinleridir, sosyal sermaye ise sosyal ilişkilerindedir (Portes, 1998: 7). İnsanların sahip olduğu ekonomik sermayeleri onların ne kadar paraya ve mala sahip olduğunu göstermektedir.

Bilim adamlarının bir kısmı sosyal sermaye bağlayıcı, birleştirici, köprü kuran sermaye şeklinde incelemişler, bazıları ise yapısal ve kavramsal sosyal sermaye, bazıları da güçlü ve zayıf bağlar biçiminde sınıflandırma yapmışlardır. Putnam, sosyal sermayeyi “bağlayıcı” ve “birleştirici” olmak üzere iki farklı türde de incelemiştir. Bağlayıcı sosyal sermaye gruplar arasındaki ilişkileri içermektedir. Belli bir bölgede yaşayan ve birbiriyle ilişki içerisinde olan insanların oluşturduğu, içe dönük, sık tekrarlayan, uzun süreli ilişkiler içinde kurulan güven ortak normlar ve ilişki kalıplarının ortaya çıkardığı kapasiteye bağlayıcı sosyal sermaye denilmektedir (Tüysüz, 2011: 23).

Bağlayıcı Sosyal sermaye, benzer ya da birbirleri ile ikame edilen kişiler arasında ki ilişkileri ilgilendirirken, birleştirici sosyal sermaye, bireyler ve gruplar arasındaki hiyerarşik yapı olarak da adlandırılan ilişkiler veya tamamlayıcılar ile ilgilenmektedir (Keskin, 2008: 15).

Birleştirici sosyal sermaye, farklı sosyal sınıflara ait olan bireyler arasındaki ilişkileri belirtmektedir. Bireyleri bir araya getiren bu ilişki içinde, sosyal statüye ve refaha göre değişik grupların erişmesi sağlandığı için “birleştirici” olarak nitelendirilmektedir (Şan, 2007: 97). Birleştirici sosyal sermayeyi toplumdaki ilişkilerin temelinde kişisel ve örgütsel davranışların iç içe geçtiği “zayıf” sosyal bağlar oluşturur. Bu bağlar her durumda bazı ortak değerlerin paylaşılması ile bir arada tutulur.

Köprü kuran sosyal sermaye uzun süreli olan bağlantılarla ilgilenmektedir. Uluslararası ticaret potansiyelinin değerlendirilmesinde, ürünlerin dış dünyada pazarlanmasında, üretim faktörlerini bir bölgeden diğerine geçmesinde, köprü kuran sosyal sermayenin önemi büyüktür. Ekonomik kalkınma açısından köprü kuran sosyal sermaye bölgelerarası iş hacimlerinin değiştirmesinde yardımcı olur.

Sosyal sermayenin sivil niteliğinin yanı sıra kamusal niteliği de söz konusudur. Paul Collier sosyal sermayeyi kamusal ve sivil sosyal sermaye olarak iki kısımda incelemektedir (Collier, 1998: 16).

Sivil sosyal sermaye; değerler, tutumlar, düşünceler ile ilişkilidir. Kamusal sosyal sermaye ise; yasal yükümlükler, yolsuzluğun azalması, yasal sistemlerin güvenilirliğini, sözleşmelerin yürürlüğe girmesini kapsamaktadır.

Norman Uphoff sosyal sermayeyi yapısal ve kavramsal olarak ikiye ayırmıştır. Yapısal sosyal sermaye kurallar, adetler, prosedürler, sosyal organizasyonların çeşitli şekilleri ve roller ile ilişkilidir. Kavramsal sosyal sermaye ise ussal süreçten ve fikirler sonucundan doğmakta, kültür ve ideoloji ile özellikle ortak davranışlar ve karşılıklı yarar sağlayan normlar, değerler, tutumlar ve inançlarla kuvvetlenmektedir.

1.5. Güven

Güven, sosyal sermaye kavramı da önemli bir yere sahiptir. Bakıldığında güvenli sosyal ağlar sosyal sermayenin anahtar olarak görülür. Fukuyama'ya göre güven; sosyal ağlar, değerler, gelenekler gibi sosyal sermaye bileşenlerinden oluşmaktadır. Bireyler arası güven sosyal ilişkilerin birçoğunda ortaya çıkan temel bir kavramdır. Güven kavramı, iki farklı alanda ortaya çıkabilmektedir. Birincisi devamlı sosyal ilişkilerde bulunduğumuz arkadaş ,aile ikincisi ise tanımadığımız insanlara güvenmektedir. Tanımadığımız kişilere güvenmek “genel güven” olarak tanımlanabilmektedir (Tüylüoğlu, 2006: 16).

Kişilerin karşılıklı ilişkilerde kendilerine verilen sözlerin yerine getireceğine güvenmeleri için, verilen sözlerin güvenilir olması gerekmektedir. Sorunun cevabı sosyal sermaye ile kurumları kapsayacak şekilde üç durumu kapsamaktadır (Oğuz, 2006: 90):

- Birinci Grubu oluşturan bireyler arasında sevgi ve yakın iletişim var ise verdikleri sözleri güvenilirlerdir. Çünkü sevgi ve yakınlığın olduğu durumlarda tarafların faydaları birbirleriyle aynı yönde ilişkilidir.

- Söz veren kişilerin güvenilir olduğu veya başkaları kendilerine güven duyduklarında kendilerinin de buna karşılık olarak sözlerine baktıkları yaygın bir görüş ise bu kişilerin sözleri güvenilirlerdir.

- Bir tarafın sözüne bağlı kalması halinde diğer tarafında sözüne bağlı kalmasını her iki taraf için çıkara uygun yapan kurum oluşturabilmişse sözler güvenilirlerdir. Güvenilirlik sağlayan bu kurumlar formel veya enformel olabilirler. Enformel kurumlar ise sosyal sermayeye yakın bir kavramdır.

2. Sosyal Sermaye Kalkınma İlişkisi

Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinde Türkiye'nin çözmesi gereken temel sorunlarından biri bölgeler arasındaki büyük ölçüdeki kalkınmışlık farklarıdır. Bu

Sosyal Sermayenin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi

sorunun ciddiyetini giderek daha fazla kavrayan Türkiye, son zamanlarda özellikle geliştirdiği bölgesel kalkınma plan ve stratejileriyle Avrupa Birliği'nin "içsel kalkınma" modeli doğrultusunda bölgeler arasındaki kalkınma dengesizliklerini azaltmaya çalışmaktadır. Türkiye'nin, geri kalmış bir bölgenin kalkınması için söz konusu bölgeye dışarıdan kamu ve özel yatırım çekme temeline dayanan geleneksel "dışsal büyüme" modelinden, yerel potansiyel ve dinamikleri harekete geçirmek suretiyle kalkınmayı amaçlayan "içsel kalkınma" modeline geçişte başarılı olabilmesi için, dikkate alınması gereken önemli unsurlardan biri de sosyal sermaye unsurudur. Ancak, başarılı kalkınma örneklerinin arkasındaki, iktisatçıların açıklayamadıkları gizli unsur olarak değerlendirilen "sosyal sermaye" kavramının Türkiye'de pek bilinmediği ya da önemsenmediği ve tartışılmadığı görülmektedir. Sosyal sermaye, ekonomik kalkınma için bilgiyi eyleme dönüştürebilmenin kolektif kabiliyeti olarak da tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, sosyal sermaye, bir toplumun kendini organize edebilme, bilgi edinebilme veya üretebilme ve bu bilgiyi ekonomik sürece katabilme yeteneğidir.

Akademik çevrenin dikkatlerinin yanı sıra sosyal sermaye siyaset yapımcılarının da dikkatini çekmeye başlamıştır. Avrupa Komisyonu ve Avrupa Yatırım Bankası'na göre sosyal davranışlar, paylaşma gibi sosyal sermaye normları bölgesel kalkınma için önemlidir. Avrupa Birliği'nde (AB) sosyal sermaye ve bölgesel ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemek için yapısal fonlar tahsil edilmektedir. Sosyal sermayenin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisinin de ampirik kanıtlar bulmak çok önem arz etmektedir (Beugelsdijk and Ton, 2003: 4).

Son yıllarda yapılan araştırmalarda sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen ampirik çalışmalarda farklı sonuçlara varılmıştır. İşlem maliyetlerinin azaltılmasını da üretim aşamasında kullanılan kaynakların israfının önlenmesinde, eğitimde başarının artmasında yeni teknolojinin benimsenmesinde yatırım kalitesinin artmasında, gelir dağılımını iyileştirilmesinde, ekonomik büyümenin hızlandırılmasında toplumdaki sosyal sermayenin seviyenin önemli bir rolü olduğu tespit edilmiştir (Karaçay, 2008: 44).

Sosyal sermaye ekonomik kalkınmaya farklı şekillerde etkileyebilmektedir. Beşeri sermaye ve kalkınma arasındaki ilişki ortaya koyan yatay kesit ülke analizlerinde bağlı ampirik çalışmalar sosyal sermaye ve kalkınma ilişkisi için kesin bir tespitle bulunamamıştır. Ekonomiler yüksek eğitim düzeyi olmadan yani beşeri sermaye olmadan sürdürülebilir kalkınmayı sağlayamamışlardır. Ancak yüksek kalkınma seviyesine sahip olan bazı ekonomiler düşük düşük sosyal sermaye seviyelerine sahip olabilmektedir (Özcan, 2011: 115).

İktisat biliminde Sosyal sermaye kavramının uzun bir zaman göz ardı edilmiş olsada kalkınma iktisadi içinde bulunan bazı teorilerde sosyal sermayenin dayandığı temel kavramlara yönelik önemli açıklamaların yapıldığı görülmektedir. İlk örnekleri

1930'lu yıllarda Boeke'nin "sosyal ikilik teorisinde" görülmektedir (Tüylüoğlu, 2006: 28)

Dünya Bankası sürdürülebilir kalkınma için sosyal ağlara dâhil olma ve işbirliği ile sosyal sermayenin yoksulluğun daha aza indirilmesindeki öneme dikkat çekmektedir. Dünya bankasının 1996 yılında başlattığı sosyal sermaye inisiyatifi etrafında sürdürülen araştırmalarda sosyal ağlar ve kurumlara bireyler arası ilişkileri kalkınmanın etkinliğini ve sürdürülebilirliğini ciddi bir şekilde etkileyebileceğini ait bulgulara ulaşılmıştır (Erselcan, 2009: 46).

Sosyal sermaye Dünya Bankası'nın sürdürülebilir kalkınma araştırmalarının bir parçası olarak geliştirilmiş ve sürdürülebilir kalkınma üç bölümde incelenmiştir. Ekolojik sürdürülebilir kalkınma, ekonomik sürdürülebilir kalkınma ve toplumsal sürdürülebilir kalkınmadır. Dünya Bankası yaptığı araştırmada Sosyal sermayenin ilk destekleyici olduğunu belirtmiştir.

Sosyal sermaye, ekonomik kalkınmayı birçok biçimde etkileyebilmektedir. Beşeri sermaye ve kalkınma arasındaki ilişkiyi ortaya koyan yatay kesit ülke analizlerine dayalı ampirik çalışmalar, sosyal sermaye ve kalkınma ilişkisi için net bir tespitte bulunamamıştır. Hiçbir ekonomi yüksek eğitim düzeyine sahip olmadan, sürdürülebilir ekonomik kalkınma tecrübe edememektedir. Fakat yüksek kalkınma düzeylerine sahip olan bazı ekonomiler, oldukça düşük sosyal sermaye düzeylerine sahiptir. Ayrıca, ekonomik kalkınma ve sosyal sermaye arasındaki nedenselliğin yönü hakkında ise bir fikir birliği söz konusu değildir (Grootaert, 1998:9). Beşeri sermaye de sosyal sermaye gibi, geleneksel sermaye türlerinden farklılıklar göstermekle beraber, özellikle içsel büyüme teorilerinin gelişmesiyle birlikte iktisatçılar tarafından disiplin içerisinde yerini belirlemiştir. Ancak sosyal sermaye için böylesi bir fikir birliği söz konusu değildir. Çünkü sosyal sermaye kavramı çeşitli yönleri itibarıyla belirsizlikler içermektedir.

2.1. Michael Woolcock ve Ekonomik Kalkınma

Woolcock, ekonomik kalkınma ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi açıklayan, önemli kalkınma teorileri geliştirmiştir. Woolcock ve Narayan sosyal ağların istihdam olanaklarını kolaylaştırdığını "Ne bildiğin değil, kimi bildiğin önemlidir" cümlesiyle açıklamaktadır (Woolcock ve Narayan 2000:225-226). Bu kavram, özel bir kulübe üyelik kazanmanın içeriden bağlantıları gerektirdiği, iş ve sözleşmelerle ilgili kazanımların yüksek mevkideki yakın arkadaşların sayesinde gerçekleştiği, insanların zor duruma düştükleri zaman, ailelerinin ve en yakın arkadaşlarının hep yanlarında olacaklarını bildikleri şeklinde birçok şeyi içermektedir.

Sosyal Sermayenin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi

Sosyal sermaye ve kalkınma arasındaki ilişkiyi Woolcock ve Narayan dört farklı kapsamında incelenmektedir (Woolcock-Narayan, 2000: 229-235). Bunlardan birincisi topluluk yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda sosyal sermaye oluşturan kurumlar yerel dernekler, kulüpler ve kamusal gruplar şeklindeki yerel organizasyonlardır. Sosyal sermaye fazlasının topluluğun refahının üzerinde olumlu etkilere sahip olmakla birlikte bir takım olumsuz etkileri de içerdiği belirtilmektedir. Sosyal sermayenin olumsuz yanlarını tamamen gözardı etmiş olmasıyla eleştirilen yaklaşımda, organizasyonların sayı ve yoğunluğunun fazla olması sosyal sermayenin de gelişmişliğini işaret etmektedir. İkincisi ağlar yaklaşımıdır. Bu yaklaşım sosyal sermayeyi avantajları ve dezavantajları ile birlikte değerlendirmektedir. Sosyal sermaye bir toplumun fertlerine çok iyi hizmetler sunabildiği gibi grup üyelerinin yükümlülükleri arasına ekonomik olmayan taleplerin de yüklenmesine yol açabilir. Yatay ağlar kadar düşey ağların da öneminin vurgulandığı bu yaklaşımda kuvvetli aile ve topluluk içi bağların yanısıra farklı etnik yapı, din ve sosyo ekonomik yapıdaki topluluklar arasındaki zayıf bağların önemi vurgulanmaktadır. Ağlar yaklaşımı, kalkınma araştırmalarında özellikle de bölgesel kalkınmada önemli bir etki yaratmıştır. Bölgesel kalkınma, aktörlerin sosyal sermaye düzeyi ile doğrudan bağlantılıdır. Aktörler arasındaki güvenilir ilişkiler, bir sosyal ağ içerisinde hareket etmeyi kolaylaştırır. Üçüncü yaklaşım ise sivil toplumun politik, yasal ve kurumsal çerçeve ürünü olduğundan söz etmektedir. Sosyal grupların ortak çıkar doğrultusunda faaliyet göstermeleri resmi kurumların kalitesi ile ilgilidir. Dördüncü yaklaşım olan Sinerji yaklaşımına göre devletler şirketleri tek başlarına geniş tabanlı sürdürülebilir kalkınmayı sağlayacak kaynaklara sahip değillerdir, ortaklıkları gerekmektedir çünkü birbirlerini tamamlayıcı niteliktedirler. Sosyal ağlar ve kurumsalcı yaklaşım, yaklaşım bunlar içinde en etkin rolü üstlenirken, sinerji yaklaşımının bunların bir sentezi olduğu görülmektedir.

2.2. Sosyal Sermayenin Kalkınma Üzerindeki Pozitif Etkisi

Bazı bilim adamları sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin pozitif yönü üzerinde durmuşlardır. Özellikle güven unsuru üzerinde durarak güven'in nasıl bir rol oynayacağını açıklamaya çalışmışlardır. Ekonomik kalkınmada, sosyal sermayenin makro düzeyde olduğu kadar mikro düzeyde de olumlu etkileri bulunmaktadır. Toplumun kendi kendine yetebilecek güveninin olması, girişimcilik ruhunun gelişimine, üretimde ve ticarete dünya ölçeğinde rekabet gücünün gelişmesine imkan verecektir (Lin vd., 2006:172) .

Sosyal sermaye göstergelerinden güven unsuru üzerinde çalışan araştırmacıların başında Fukuyama gelmektedir. Ona göre ABD Japonya Almanya'da çok miktarda profesyonelce yönetilen rasyonel olarak organize olmuş birçok şirketin olması tesadüf değildir. Bu toplumlarda birbirleriyle ilişkili olmayan bireyleri arasında yüksek düzeyde güven unsuru etkilidir ve bu durumda da sosyal sermaye için bir temel oluşturmaktadır (Keskin, 2008: 31).

Kalkınma sürecinde sosyal sermaye işbirliği ve koordinasyonu yardımcı olan bir yapı olarak görülmektedir. Güven ve iş birliği maliyetlerini azaltarak ekonomik faaliyetleri kolaylaştırmaktadır. Güvene dayalı ilişkilerdeki artış ise ortalama işlem maliyetini azaltarak ekonomik başarıyı ve kalkınmayı olumlu yönde etkileyebilmektedir. İşlem maliyetlerinin azalması kişileri bir nevi dolaylı vergilerden kurtarmaktadır. Güven sonucu bireyler arası etkileşim ve ilişkilerin sıklık kazanması sonucu işletmelere yenilikleri gelmesi kolaylaşmaktadır. Sosyal sermaye sayesinde yeniliklerin kolay yayılması bireylerin mevcut meydana gelen değişiklikleri öğrenecek bilgi eksikliklerinin giderilmesi ve ortaya çıkabilecek risklere karşı önlem alabilmeleri sonucu bir çeşit sigorta görevi görmektedir.

2.3. Sosyal Sermayenin Kalkınma Üzerindeki Negatif Etkisi

Sosyal sermaye bir toplumun sosyal etkileşimlerinin nitelik ve niceliğini şekillendiren kurumlar arası ilişkiler ve normlar anlamına gelmektedir. Sosyal normlar ve ağlar ise, toplumsal verimliliği artırmaktadır. Bu ağlar iş yapma maliyetlerini azaltarak verimliliği artırabilir, koordinasyonu ve işbirliğini sağlayabilmektedir (World Bank, 1998: 1). Sosyal sermayenin avantajları olduğu kadar dezavantajları da vardır. Toplumun kolektif çıkarlarını farklı amaçla kullanan topluluklar, gruplar veya ağlar ekonomik ve sosyal gelişmeyi engellemektedir.

Sosyal sermaye her zaman toplumun faydasına sonuçlar ortaya çıkartması söz konusu olamaz. Özellikle sosyal ilişkilerin yapısında var olan güç asimetrisi belirginleştiği zaman, sosyal sermaye sayesinde elde edilecek faydalar azalır. Sadece belli gruplar faydalanır. Güç dengesizliğinin oluşmasıyla da hem grup içi hem de gruplar arasında eşitsizlikler kaçınılmaz hale gelir (Erselcan, 2009: 78).

Sosyal sermayenin ekonomik performansı etkileme nedenlerini açıklayan çalışmaların büyük kısmı, verimlilik artışı ve buna bağlı olarak maliyet azalışı açısından değerlendirmeler yapmakta ve dışsallıkları önemli bir mekanizma olarak açıklamaktadır. Bir grubun üyelerinin sosyal sermayenin pozitif dışsallıklar oluşturmaları nedeniyle rekabetçi bir avantaj elde ettiklerini ileri süren çalışmalara göre, sosyal sermaye diğer sermaye şekilleri bakımından benzer donanımlara sahip olan bölgeler arasında ortaya çıkan ekonomik büyüme farklılıkları için anlamlı bir açıklama sağlayabilmektedir (Sabatini, 2006:5).

Güçlü bağları ve bağlayıcı sosyal sermayenin etkisi ile insanların işe yerleşmede yetkisini objektif olarak kullanmaması sosyal sermayenin kalkınma üzerindeki olumsuz etkilerindedir.

SONUÇ

Sosyal sermaye kavramı öncelikle emeğin işletme performansına olan katkısının görülmesi ve eğitim gibi bir yatırımla emeğin katkısının olası değerini arttırmasının mümkün olduğunu göstermek açısından önemlidir. Bu kavramın öneminin ortaya çıkmasında, bilgi toplumu kavramının da önemli rolü bulunmaktadır. İşletmeler açısından, işgörenin sahip olduğu ve sonradan geliştirdiği tüm becerileri işgücü piyasasında öncelikli hale gelmiştir. Bu durum, mikro ve makro düzeyde geliştirilen işgücü piyasasında daha etkin ve esnek işgörenler modelinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Sosyal sermaye, insanlar arası güven, birlik ve bütünlük duygusuna bağlı olarak, işbirliği ve ortak eylem potansiyelini harekete geçirmek için birlikte çalışmayı sağlayan, toplumsal ve ekonomik gelişme açısından önem arz eden bir kavramdır.

Sosyal sermayenin güven unsurunun yüksekliği kriteri, toplumların maddi ve manevi açıdan kalkınmalarını sağlayan en önemli unsurlar arasında kabul görmektedir. Güven beraberinde dürüstlüğü, işbirliğini ve bilgi paylaşımını da getirmekte, çalışma hayatında düzeni sağlayarak sosyal çatışmayı önlemekte, aidiyet duygusunu geliştirerek motivasyonu arttırmakta ve hedeflenen performans artışına informel bir zemin oluşturmaktadır. Sosyal sermayesi yüksek toplumların gelişmiş ülkeler olduğu ve aynı zamanda bu ülkelerin bilgi toplumu olma özellikleri dikkat çekicidir.

Son yıllarda yapılan araştırmalarda sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen ampirik çalışmalarda farklı sonuçlara varılmıştır. İşlem maliyetlerinin azaltılmasını da üretim aşamasında kullanılan kaynakların israfının önlenmesinde, eğitimde başarının artmasında yeni teknolojinin benimsenmesinde yatırım kalitesinin artmasında, gelir dağılımını iyileştirilmesinde, ekonomik büyümenin hızlandırılmasında toplumdaki sosyal sermayenin seviyenin önemli bir rolü olduğu tespit edilmiştir.

Günümüzde başta Dünya Bankası olmak üzere çok sayıda uluslararası kuruluşlara göre bir ülkenin kalkınmasında ekonomik değerlerin yanında sosyal sermaye de önemli bir araçtır. Toplumdaki grupları ve bireyler arasındaki güven işbirliği ve kalkınma yönlendirmesiyle başarılabilirliği görüşü artmaktadır. Bu açıdan sosyal sermaye kalkınmanın temel desteklerinden olduğu belirlenmiştir.

Son yıllarda sosyal sermayenin ekonomik kalkınmaya pozitif katkı yaptığını belirleyen çok sayıda çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu açıdan sosyal sermaye toplumdaki suç oranlarının azalmasında, eğitim kalitesinin artmasında, daha eşit gelir dağılımında, yolsuzlukların azalmasında, hükümetin daha verimli

çalışması ile artan güvene bağlı olarak işlem maliyetlerinin azalması neticesinde ekonomik kalkınma sürecine önemli katkılarda bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Beugelsdijk, S. ve Schark, T., (2003), “Social Capital and Regional Economic Growth, www.jyufi/ersa2003/cdrom/papers

Collier Paul, (1998). “Social Capital And Poverty” Social Capital İniative Working Paper, No 4 World Bank, Social Development, Eashington

Erselcan, Feray, (2009). “Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma: Sivas, Kayseri, Yozgat Bölgesi’nde Bir Araştırma” Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas

Fukuyama Francis, (1997). The Tanner Lectures On Human Values, Brasenose Collage, Oxford May Ir.14 Analis Grootaert, C., (1998), “Social Capital: The Missing Link?”, The World Bank, Social Development Department, Social Capital Working Paper Series, No: 3

Grootaert, C., (1998), “Social Capital: The Missing Link?”, The World Bank, Social Development Department, Social Capital Working Paper Series, No: 3

Karaçay Habib, (2008). Sosyo Ekonomik Kalkınmada Fiziki ve Beşeri Sermaye: Vakıflar Genel Müdürlüğü Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Keskin Musa, (2008). “Sosyal Sermaye ve Bölgesel Kalkınma Erzurum Ticaret Ve Sanayi Odası Sermaye Düzeyi ve Verilerin Analizi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum

KOSGEB, (2005), “Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü”, Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara

LIN, Bou-Wen; Li, Po-Chien ve Chen, Ja-Shen (2006), Social Capital, Capabilities, and Entrepreneurial Strategies: A Study of Taiwanese High Thec New Ventures, Technological Forecasting and Social Changes, No: 73,

Oğuz Hacer, (2006). “Politikaları Performansında Sosyal Sermayenin ve Kurumların Rolü” Akdeniz İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

Özcan Burcu, (2011). Sosyal Sermaye Ve Ekonomik Kalkınma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

- Portes**, Alejandro, (1998), “Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology”, Sociology, Vol. 24
- Sabatini** Fabio, (2006), “The Empirics of Social Capital and Economic Development: A Critical Perspective”, s.4, www.socialcapitalgateway.org/sabatini(2006)-theempiresofsocialcapitalandeconomicdevelopment
- Smith**, Stephen S. ve Kulynych, J., (2002), “It may be Social, but why is H. Capital? The Social Construction of Social Capital and The Politics of Language”, Politics & Society 30(1)
- Şan** Mustafa Kemal (2007). Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önemi Türkiye Gerçeği
- Tüylüoğlu** Şevket (2006). “Sosyal Sermaye İktisadi Performans ve Kalkınma: Bir Yazın Taraması”, Akdeniz. İ.İ.B.F. Dergisi, (12), S:16
- Tüysüz**, Nurettin, (2011), Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplaması, T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Woolcack**, M. ve Norayan, D., (2000), Social Capital Implications for Development Theory, Research, and Policy, The World Bank Research Observer, 15(2)
- World Bank** (1998). “The Initiative On Defining, Measuring And Measuring Social Capital: Overview Anal Program Description” Social Capital Initiative Working Paper, Bo:1 Pp.1-33
- Yumuşak**, İbrahim Güran ve **Bilen**, Mahmut (2000). “Gelir Dağılımı – Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme” Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:1